

УДК 343.98

С.О. КНИЖЕНКО, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ

Ключові слова: структурні елементи, методика розслідування, злочини

Актуальним питанням методики розслідування окремих видів злочинів є питання щодо видів та структури методики розслідування окремих видів злочинів. У криміналістичній літературі питання цей напрямок у своїх роботах досліджували Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, В.О. Гавло, І.Ф. Герасимов, С.О. Голунський, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.Е. Корноухов, В.П. Корж, Г.А. Матусовський, І.Ф. Пантелєєв, А.В. Старушкевич, В.В. Тищенко, М.П. Яблоков та інші.

Водночас, слід зазначити, що єдиного підходу у вчених щодо розглядуваного питання немає. Так, у дисертаційних дослідженнях, монографіях, навчальних посібниках, підручниках автори на власний розсуд обирають структуру методики розслідування досліджуваного ними виду злочину, що, на нашу думку, негативно впливає на ефективність криміналістичних методик.

Криміналісти наводять різну кількість елементів структури методик розслідування окремих видів злочинів, які різні як за назвами, так і за змістом. Так, окремі криміналістичні методики містять рекомендації з питань кримінального права, кримінального процесу. Слід погодитися з точкою зору О.М. Васильєва, згідно якої такий шлях не є правильним й призводить до того, що методика розслідування в такому розумінні є не частиною науки криміналістики, де були би відображені власне криміналістичні засоби, методи та прийоми, а практичним посібником для слідчих працівників [1, с.7].

На думку А.В. Тищенко, єдиної усталеної структури методики розслідування злочинів не може бути. Автор це пояснює тим, що з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань, а з позиції використання являє собою певний алгоритм дій; крім того, на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [2, с.270].

Вважаємо, що в криміналістичній методикі повинна розроблятися рекомендації не в хаотичному порядку, а системно, для надання допомоги безпосередньо практичним працівникам. Так, О.М. Васильєв вказав, що прийоми, засоби та методи з розділу криміналістичної методики повинні розроблятися не для заповнення “вакууму” в схемі практичної діяльності з розслідування, а для дійсної потреби надання допомоги цій діяльності чітко визначеними конкретними засобами, прийомами та методами [1, с.10]. Отже, за мету цієї роботи обрано визначення структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів. Її новизна полягає у виокремленні структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів.

На наш, погляд, проблема структури методики розслідування окремих видів злочинів має комплексний характер. По-перше, це пов'язано з визначенням поняття криміналістичної методики. Так, В.Є. Корноухов визначає методику з розслідування злочинів як обумовлену суперечливим співвідношенням вихідних ситуацій розслідування з предметом доказування систему тактичних завдань та операцій, яка відповідає критеріям ефективності та економічності [3, с.24]. Р.С. Белкін криміналістичну методику визначає як систему наукових положень і рекомендацій з організації розслідування та запобігання злочинам окремих видів [4, с.89].

Слід зазначити, що незважаючи на певні відмінності у визначенні поняття криміналістичної методики більшість криміналістів вважає, що з інформаційної точки зору криміналістична методика є певною сукупністю знань, а з позицій використання являє собою певний алгоритм дій.

По-друге – структура криміналістичної методики пов'язана з криміналістичною класифікацією злочинів, на підставі якої розробляються методики розслідування окремих видів злочинів. У криміналістиці питання криміналістичної класифікації, в свою чергу, є одними з дискусійних. Водночас більшість криміналістів визнають необхідність даної класифікації. Ми підтримуємо точку зору тих криміналістів, які зазначають, що криміналістична класифікація повинна виходити з криміналістичних критеріїв, які мають значення для розкриття та розслідування злочинів [5, с.10; 6, с.28].

Слід зазначити, що на визначення структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів впливає вид вказаних методик. Одні автори називають, що вони можуть бути повні і неповні. Інші дослідники зазначають, що методики розслідування окремих видів злочинів можуть бути комплексними [7, с.57-58; 8], а також методики розслідування виду, групи злочинів [3, с.28]. Так, А.В. Іщенко серед методик розслідування окремих видів злочинів виділяє типові, окремі, спеціальні [9, с.272].

Слід погодитися, що незважаючи на різновидності видів чи груп злочинів методика їх розслідування, як зазначалося вище, повинна сприяти ефективності розслідування цих злочинів. Більшість криміналістів вказують на те, що задача методики розслідування окремих видів злочинів полягає у визначенні основних напрямків розслідування певного виду, групи злочинів. На підставі цих методик можна вже буде розробляти алгоритми розслідування більш дрібних груп злочинів, виділених за значущою криміналістичною ознакою для розслідування.

Наступне питання, що пов'язане з методикою розслідування окремих видів злочинів – це криміналістична характеристика злочинів. Дане поняття є одним із дискусійних в криміналістиці. У криміналістичній літературі немає єдиної думки щодо визначення складу її елементів, видів криміналістичних характеристик злочинів. Р.С. Белкіним була

висловлена думка навіть про заперечення існування такого поняття та цінності криміналістичної характеристики для розкриття, розслідування злочинів та запобігання їм [10, с.223]. Не вдаючись у дискусію, зазначимо, що ми підтримуємо більшість криміналістів, які визнають існування криміналістичної характеристики злочинів. Вважаємо, що криміналістична характеристика є обов'язковим структурним елементом методики розслідування окремих видів злочинів, на підставі якої розробляється алгоритм розслідування відповідного виду (групи) злочинів.

Розглядаючи питання про криміналістичну характеристику злочинів, слід вказати про її співвідношення з предметом доказування, оскільки окремі криміналісти включають предмет доказування до структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів. На наш погляд, це не є правильним. Ми поділяємо погляди тих криміналістів, які вважають, що включення обставин, що підлягають доказуванню до елементів криміналістичної методики, буде дублювати положення кримінального та кримінально-процесуального законодавства [11, с.57].

Наступний чинник, що впливає на зміст криміналістичних методик – це типові слідчі ситуації. Розслідування, як зазначалося у криміналістичній літературі, носить ситуаційний характер [12, с.48]. Тобто, кожен етап розслідування має свої особливості в залежності від слідчих ситуацій, а значить окремі методики розслідування злочинів повинні включати особливості ситуацій, що складаються на певному етапі їх розслідування.

Враховуючи викладене, вважаємо, що до обов'язкових структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів повинні входити типові слідчі ситуації розслідування. Більшість криміналістів вважає, що методика розслідування окремих видів злочинів визначається особливостями тактики окремих слідчих дій. Ми підтримуємо точку зору тих криміналістів, які визначають в методиках розслідування окремих видів злочинів обов'язковим структурним елементом

тактику окремих слідчих дій.

Наступним структурним елементом методики розслідування окремих видів злочинів дослідники визначають профілактичну діяльність слідчого. Слід зазначити, що до структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів автори відносять особливості дослідчої перевірки інформації про злочин, використання спеціальних знань та інші питання. Беззаперечно, в залежності від виду злочину той чи інший елемент методики розслідування окремих видів злочинів буде мати більше або менше практичне значення. Але це повинна бути певна система розроблених рекомендацій, важливих для розслідування злочинів.

Вважаємо, що методика розслідування окремих видів злочинів, незалежно від її класифікаційного виду, повинна включати в себе наступні обов'язкові структурні елементи:

- криміналістичну характеристику злочинів певного виду чи групи;
- типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування й відповідні їм комплекси слідчих та оперативно-розшукових заходів;
- особливості тактики окремих слідчих дій;
- профілактичну діяльність слідчого.

До складу криміналістичної методики окремих видів злочинів можуть входити такі додаткові елементи:

- криміналістична класифікація злочинів;
- особливості дослідчої перевірки та порушення кримінальної справи;
- особливості використання спеціальних знань;
- взаємодія слідчого з іншими службами та державними органами;
- типові слідчі ситуації послідуного, завершального етапів розслідування й відповідні їм комплекси слідчих та оперативно-розшукових заходів;
- використання допомоги громадськості.

Зазначені елементи ми відносимо до додаткових, оскільки включення їх до складу криміналістичних методик розслідування

окремих видів злочинів буде залежати від призначення, конкретності, повноти цих методик (загальна чи окрема, повна чи неповна та інші). Вважаємо, що перспективою подальших досліджень є визначення видів методик розслідування окремих видів злочинів, вдосконалення їх структурних елементів. Вирішення вказаних питань беззаперечно пов'язано з алгоритмізацією процесу розслідування та підвищенням ефективності окремих криміналістичних методик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. –М.: ЛексЭст, 2002. –64 с.
2. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления. Криминалистический анализ: Монография. –Одесса: Юрид. лит., 2002. –360 с.
3. Корноухов В.Е. О структуре методик по расследованию преступлений // Вестник криминалистики. –2004. –Вып.2. –С.21-28.
4. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. –М., 1997. –103 с.
5. Колесниченко А.Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений: Текст лекции. –Харьков: Юрид. ин-т, 1976. –28 с.
6. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: Монография. –Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. –412 с.
7. Волобуев А. Комплексные методики расследования экономических преступлений // Российская юстиция. –2003. –№ 3. –С.57-58.
8. Гармаев Ю.П. Разработка комплексных методик расследования как перспективная тенденция развития криминалистических методических рекомендаций // Правоведение. –2003. –№ 4. –С.4-11.
9. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: Монографія. –К.: Нац. академія внутр. справ

України, 2003. –359 с.

10. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. –М.: Изд-во НОРМА, 2001. –240 с.

11. Шаталов. Актуальные проблемы криминалистической методики // Государство и право. –1999. -№ 3. -С.53-60.

12. Волчецкая Т.С. Криминалистическая ситуалогия. –М., 1997. -234 с.

Книженко С.О. Структурні елементи методики розслідування окремих видів злочинів // Форум права. -2008. -№ 2. –С.227-230 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08ksoonz.pdf>

Розглянуті актуальні питання розробки структурних елементів методики розслідування окремих видів злочинів. Визначені чинники, що впливають на формування методики розслідування окремих видів злочинів. Запропоновано в методиці розслідування окремих видів злочинів виділяти основні та додаткові структурні елементи.

Книженко С.А. Структурные элементы методики расследования отдельных видов преступлений

Рассмотрены актуальные вопросы разработки структурных элементов методики расследования отдельных видов преступлений. Определены факторы, влияющие на формирование методики расследования отдельных видов преступлений. Предложено в методике расследования отдельных видов преступлений выделять основные и дополнительные структурные элементы.

Knizhenko S.A. Structural elements of a technique for investigation of separate kinds of crimes

Pressing questions of development of structural elements of a technique of investigation of separate kinds of crimes are considered. The factors influencing formation of a technique of investigation of separate kinds of crimes are determined. It is offered to allocate the basic and additional structural elements in a technique of investigation of separate kinds of crimes.